

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 27. veliciga serpana (poznoletna) 1851.

List 35.

Velik dobiček divjiga kostanja.

Kmetovavcam, živinorejcam, obertnikom in gospodarjem sploh v priporočilo.

(Konec.)

Kako divji kostanj saditi.

Po razlagi veliciga dobička divjiga kostanja pridemo na to: kako naj se sadi in glešta, da bo veselo rasel.

Čeravno je divji kostanj, kakor smo že rekli, iz perviga iz Azie k nam prišel, in je tedaj ptuje domovine, se vunder tudi pri nas jako dobro obnaša.

Vsaka zemlja mu je scer prav, vunder se bolje obnaša v bolj suhi (pa ne presuhi) pešeni zemlji, kakor v mokri ilovci; v dobri mastni zemlji postane nar močnejši.

Sadi se popolnoma zreli in zdravi kostanj. Da piškavica ne sadiš, ga poskusi s tem, preden ga sadiš, da ga v škaf v vode veržeš; tisti je dober, ki na dno pade; ki pa verh vodo plava, tistiga ne sadi.

Sadi se v sadiše, ki si ga za izrejo mladih drevesic odločil; iz tega se potem o 3. letu na mesto presadi, kjer hočeš, da ti bo drevó stalo.

Sadi se v sadišu o jeseni (mesca kozoperska ali listopada), ali pa spomladi, ko je zmerzlina odjenjala. Boljši je, ga o jeseni saditi.

Naredi v ta namen gréde, ki naj po čevlju saksebi bodo; — v grédo naredi jamice po 3 pavce globoke, in po 6 pavcov saksebi. V vsako jamico položi en kostanj in ga zasuj s zemljo.

Mlade drevesca imajo rade, da eno družimusenco dela; poleti jim pa pridno plevél trebi. Drevesce hitro rase in doseže v bolj tesni družbi že prvo leto visokost 1 ali poldruziga čevlja.

O 3. letu je nar boljši jih presaditi na njih mesto, in scer po 16 čevljev saksebi. Skerbi pa, da pri presajanju korenin ne poškodješ, — da jih ne pustiš, ko si jih iz zemlje vzel, predolgo ležati, ker njih korenine kmalo vsahnejo.

Scer pa skerbi, da mladih korenin trava ne zaduši in da perja živina ne objeda.

Zgornji verh se nikakor ne smé porezati, da lepo krono naredi, ki se da na široko razprostiti. Samotake veje, ki ne rasejo na pravim kraju in gerdó, odreži, kakor tudi spodnje.

Pred 12. letam ne donese ravno veliko sadú; po tem pa prihaja vsako leto lepši in rodovitniši. Zavolj košatiga listja je kaj mogočno to drevo.

Če ga kakošna posebna nesreča ne zadene, obstane 100 let lepo in rodovito.

Gotovo je tedaj to drevo priporočila vredno, ker je njegov sad — če družiga ne — tečna in zdrava klaja živini, in pa zdravilo v mnogoterih živinskih boleznih.

Kdor ima divji kostanj pred hišo, nima dalječ v lekarnico (apoteko)!

Nabirajte sadne peške in košice.

Skušnje učé, da je nar bolje, ako se divjaki iz sadnih pešek in košic zaredé, ker le take drevesca imajo veliko dobrih korenin, zdrav les, gladko kožo in lepo rast. Kamor koli se posadé, in kakorkoli se cepijo, se rade primejo, torej iz njih lepe velike in terdne drevesa zrasedo in dolgo terpé.

Komur je tedaj pomnoženje toliko koristnih sadnih dreves pri sercu — naj nabera peške in košice. Če pa kdo tudi vsih nabranih pešká saditi ne more ali noče, jih lahko prodá.

Kmetijska družba v Ljubljani kupuje sadne peške in košice; kdor jih je kaj nabral, naj jih prinese ali pošlje na vért kmetijske družbe na Poljanah g. dr. Strupi-tu, kateri bokal lepih sadnih pešek, jabelčnih po goldinarju, hruševih po 2 gold. plača.

Ktere peške pa so lepe in za setev dobre?

Le peške popolnoma zrelega in frišniga sadja. Če so bolj frišne, raji zelené. Dobre so peške iz ostanjkov jabelk in hrušk po preši mošta.

Iz gnjiliga, posušeniga in sparjeniga sadja ne bojo ozelenele, ker je kal že umorjena — take peške tedaj ne veljajo za setev. Nihče naj jih ne kupi in ne sadi.

Skušnja tudi učí, da v naših krajih divjaki iz menj žlahnih pešek bolje storé, kakor iz žlahniga sadú. Sej vidimo — pravi g. Pirc — da žlahnejši ko je sad, slabeji in manj jedrate so njegove peške, tedaj manj pripravne za setev in za rast.

Boljši so tedaj peške iz pustiga, kakor iz žlahniga sadja naberati in sejati, ki se potlej s žlahnimi cepiči pocepi. Peške lesnik so tedaj prav dobre za setev.

To pa le velja pri jabelčnih in hruševih peškah. Košice breskev in češpelj — ali orehov in kostanja, pa vzemi od žlahnih plemén sadja, ker se ne spremené tako, da bi se cepiti mogli, kakor jabelka in hruške.

Gospodje učenci po deželi! velíte, da Vaša šolska mladost sadne peške nabira. Dvojin dobiček izvira iz tega: eni in nar večí je, da se mladost navadi po tem skerbeti za sadjorejo, — drugi pa, da kar bo nabrala, se bo lahko prodalo in skupšina v prid pridnim naberavcam obrnila.

Gotovo mesto, kam se lepe peške vselej prodajo, ste zvedili: g. dr. Strupi jih skupuje za kmetijsko družbo.

Vesela prihodnost sadjoreji.

Na mladosti je v vsim vse ležeče; sterdovratnimi in svojoglavnimi starimi se ne da nikdar nič opravit. Velike hvale vredno je tedaj tisto prizadevanje učencov, ki se trudijo, v serca mladosti ljubezin do sadjoreje zasaditi, da bo tako „iz maliga zraslo

veliko“. Vsako tako zernice vesele prihodnosti zvediti, je „Novicam“ ljubo; zato rej rade razglasijo pismice, ki so ga od pridnih Planinskih šolarjev in šolarc prejele, ktere tudi „Novice“ očitno pohvalijo, in tudi prihodnje leto enake vesele novice pričakujejo. — Pismice pa takole govori:

„Ljube Novice! Ker ste nam že marsikaj veseliga povedale, Vam tudi mi danes veselico povémo. Včeraj po šoli nas pokličejo g. duhovni učenik v svoje stanovanje. Nektore je skerbelo kaj de bo. Ko pa v stanico stopimo, vidimo polno mizo hrušk, plavih in rumenih cimbar. Gospod nam pravijo: „To sadje so vam T.....vi poslali zato, ker ste spomladi njih drevje otrebovali“. Nam se je serce smejalo, ko so nam gospod sadje delili. Veselo in kratkočasno je bilo, ko smo mah z drevja stergali, pa še bolj veselo je bilo včeraj, ko smo sladke hruške zobali; ma! so bile dobre. Novice! če Vam je ljubo, povejte mladim bravcam, kteri tudi radi hruške jejo, kako dobro se nam je godilo, in kako smo k hruškam, prišli. Z Bogam!

Planina 20. velikiga serpana 1851.

Zotlarjev Francelj, v imenu 6 tovaršev in 4 tovaršic.

● zadevah eniga samiga slovan-skiga jezika.

(Dalje.)

Dokazavši potrebo in korist vesoljno-slovanskiga književniga jezika, ako hočemo Slovani po izgledu družih narodov v višjih učenostih in umetnostih, kar naj več mogoče, važno slovstvo (literaturo) kadaj zadobiti, pridemo sedaj na pot, po kteri bi se zamogel tisti jezik odločiti, ki naj bi bil vesoljni spisovni ali književni.

Vprašanje o tem se razcepi na dvoje, namreč: ali bi se ta reč po zboru učenih Slovanov iz vsih slovanskih dežel, kakor je „Matica“ nasvetovala, ali brez zbora po poti več časopisov in knjig ali eniga samiga temu pretresu namenjeniga časopisa dognati zamogla? Večina pisateljev, ki so se dosihmal o ti reči oglasili, je zoper zbor, in tudi mi smo teh misel. Take veljavnosti bi zbor nikdar ne imel, da bi zamogel ukáz dati: „ta jezik mora biti književni“. Oktroiranje bi bilo o tem jalova reč. Ako tedaj zbor take ukazavne oblasti nima, in je tudi imeti ne more, spade vsa delavnost, vesoljnioslovanski jezik ustrojiti, le v slovstvino pretresovanje in iz tega izviračo nasvete. Taka važna in obširna reč, ki dolgo časa in množiga pomenkovanja od več strani potrebuje, in je pri vsim tem le poskušnja, se pa da, kakor vsaka učenostna reč, po pisanju vgodniši dognati, kakor po zboru, v kterim bi se utegnulo veliko prazne slame mlaiti, pa poslednjič še morebiti nič opraviti. Važno vprašanje je namreč: koliko poslancov bi prišlo v ta zbor, in kakošne jezikoslovne učenosti? S samimi, če še tako gorečimi rodoljubi bi ne bilo o tej zadevi clo nič pomagano; tū veljá le slovansko jezikoslovje, učena glava — ne pa le dobro serce in rodoljubje. Vprašamo pa: ali je pričakovati, da bojo taki možje vsih slovanskih narečij prišli v zbor?

Poglejmo na Nemce, ko so ravno v taki zadevi nekdaž bili, s jedini književni jezik ustrojiti — ali so poklicali kakošen zbor skupej? Nikdar. In vunder je njih početje še veliko težavniši bilo od slovanskiga, zakaj oni so mogli nov jezik znajti, ki nikdar ni živel ne na zgornjim ne na spodnjim Nemškim. En mož je vstal, in pisati je jél čistejši nemšino, ktere so se potem sledeči pisatelji poprijeli in od leta do leta bolj olikovali. Več družtev se je še le potem in nar več v 17. stoletju osnovalo, na priliko: v Weimaru (1617) v Strasburgu (1633), v Hamburgu (1644), v Lipnici (1697)

itd., ki so si prizadevale, omikani nemški jezik podpirati in knjige v tem jeziku po Nemškim širiti, kterimu prizadevanju so se v poznejih časih posamesni učeni in rodoljubni jezikoslovci pridružili. Tako so dobili v mnogoverstnih nemških deželah in pod mnogimi vladarji živeči Nemci — tudi ne brez protinstva, ker jih je zlasti Pruski kralj Miroslav II. zlo zaval in nemški jezik tako zaničeval, da je leta 1780 v francoskim jeziku grozno zabavljivo knjigo zoper nemški jezik na svitlo dal (de la litterature allemande) — edini nemški jezik brez vsiga zbora, le po začetju eniga možá, kterimu je potem množina sledila. Nar boljši bi tedaj bilo, ako bi se v posvetovanje vesoljniga slovenskiga jezika en časopis ustanovil, ki bi namenjen bil samimu temu slovstviniu pretresu. Tū se bo marsikak jezikoslovec s korenitimi sveti oglasil, kteriga bi zastonj v zboru pričakovali, in tū bo priložnost dana povedati: na ktero stran, to je, za kteri nasvetovani jezik se v tem ali unim kraju veči nagnjenje razodeva. Vsiga tega se ni o zboru nadjati. O dobrim obstoju taciga časopisa pa dvomiti ni, ako je zavést vesoljnioslovanskiga jezika resnična in obširna, — brali bojo tak časopis radi učeni možje in prosti rodoljubi, zvediti: kako se ta reč razvija. (Konec sledí.)

Novičar iz slovenskih krajev.

Xp. Iz Celja. 1. septembra se bojo sopet odperle pri nas vrata porotnic, kjer bodo prisežni možje o jstro pa pravično sodili o prostosti in življenju pred sodbo pripeljanih zatožencov. Posebno radovedno pričakujemo ték in izid teh porót, ki so glasovite zavolj hudodelstev, ki se bojo sodile, in zavolj oseb, ki bojo pred sodbo stale.

1. septembra pride Maria Weber pred sodbo, obdolžena, da je otroka umorila; zagovornik bo g. dr. Foregger. — 2., 3. in 4. sept. Tomaž in Ana Šiker in Miha Juder, obdolženi hudodelstva tatvine, goljufije in ropa; zagovornik bo g. August Nagi, advokat iz Lutomera; — 5. in 6. sept. Matija Friedl in Gašper Stražek zavolj tatvine in ropa; zagovornik bo g. Forregger; — 9., 10., 11. in 12. sept. bo tista že večkrat v misel vzeta obravnava, ki bi bila imela že pred poslednjo sodbo priti — sodba zoper Ano Alexander, ki je obdolžena, da je svoje reditelje, ki so jo za svojiga otroka k sebi vzeli, zavdala; zagovornik bo g. dr. Forregger; — 15. in 16. sept. pride pred sodbo Grega Prenk zavolj hudodelstva ropa, in 17. sept. Alojzi Thoman zavolj hudodelstva goljufije — oba bo zagovarjal g. Mar outh, asesor c. k. okrajne sodije; — 18. in 19. sept. pride na versto Janez Klančnik zavolj hudodelstva umora; zagovornik še ni določen; — poslednja in nar imenitniši sodba pa se bo začela 22. sept. zoper Jožefa Ludovika Hausmana, v lastnika Novo-Celjske grajšine, obdolženiga hudodelstva goljufije, in zoper njegoviga služabnika dohodárnika Franca Pauliča, deležnika goljufije; uniga bo zagovarjal g. dr. Rechbauer, tega pa g. dr. Uranič. Ta poslednja sodba bo morebiti ena nar obširniših porotnih sodb na Austrianskem, in če povémo, da se je v preiskavah okoli 4000 pól popirja popisalo, in da se bo 113 aktov in družih pisem v poroti predbralo, bo vsak lahko zapopadel, da zna ta sodba 10—14 dni terpeti. Izid te sodbe, kakor izid sodbe zoper tisto mlado in zalo otrovnicu Ano Alexander, kteri se nič kaj ne dozdeva, da meč pravice nad njeno glavo visi, pričakuje cela dežela z nar veči radovednostjo, in tolikanj bolj, ker si bosta v ti poroti dva posebno izverstna in slavna pravoslovca nasproti stala, namreč g. dr. Müllej, kot zastopnik postave; g. dr. Forregger pa kot zagovornik okrivicene. Terdno zaupamo, da bojo